

figyelemmel kísérhetém, s hogy tanuja leheték a skandináv népszellem virágzásának. *Erősebb és fejlettebb az a szellem már ma is a világ bármely népeénél.*

GUTTENBERG PÁL.

A KÖZOKTATÁSÜGY REFORMJA ÉS A RAJZ.

Jelige: »Az a nemzet, mely megtanul rajzolni, a mint megtanulunk írni, csakhamar felül fog kerekedni az izlés művészetének minden ágában».
Diderot.

Eljött az ideje, hogy a tanügyi férfiak minden oldalról világítsák meg ama tárgyakat, melyek a közoktatásügy reformja alkalmából az egységes középiskolában, valamint az ezzel kapcsolatosan reformálandó polgári iskolában szerepelni fognak.

A tanügyi férfiak, a kik az egységes középiskola tárgyában tartott tanácskozásban részt vettek, egyértelműleg elismerték a rajznak az általános műveltség szempontjából igen fontos szerepét, s a közoktatásügyi miniszter urnak kiváló figyelmébe ajánlották.

Elemi oktatás előzi meg mind az egységes középiskola, mind a polgári iskola tanfolyamát. Nem bírálok az alapvető ismereteket nyújtó elemi népiskolában a rajzon kívül szereplő tárgyakból felmutatott eredményt, azonban, hogy az egységes középiskolában, valamint a polgári iskolában követendő rajzoktatásra vonatkozó nézeteimet elmondjam: érintenem kell az elemi rajzoktatás jelenleg divó menetét, hogy kijelölhessem az eddiginél helyesebb irányt.

Észszerűtlen az elemi szabadkézi rajzoktatás menete az elemi iskolában — ott a hol egyáltalában mint tantárgy szerepel, — mert nem mint az összes szellemi tehetségek fokozatos nevelője, a kézügyesség fejlesztője szolgál segítő eszközül, hanem egy nagyon téves felfogásból indul ki, a stygmographiai módszert követi, melynek bénító hatása van. Sőt egyes iskolákban logikailag még nagyobbat téved, midőn a kezdet kezdetén megbénított elmét oly feladatok megoldására készíti, melyhez annak vajmi csekély, avagy éppen semmi előismerete nincs.

Itt vannak pl. Rigler Józsefnek nem rég kiadott, pontokkal jelzett (stygmographiai) rajzfüzetei, melyek ma is a régi, kiros irányban akarják elérni a kitűzött célt: a rajzoktatással az összes szellemi tehetségek fokozatos nevelését, a kézügyesség fejlesztését, akkor, midőn e módszerük épen az ellenkezőre alkalmas.

Ott vannak ama rajzlapok, melyek közül nem egyet megbőtránkozásával vettem a kezembé. Egyiken p. o. egyes butorokat: padot, asztalt,

széket stb. ábrázoltatnak a zsenge elméjü gyermekekkel plasztikusan, minden alapvető előismeret nélkül. De ez még hagyján. Láthatunk nagy hazugságokat is, p. o. egy asztalt ábrázolva egy vízszintes és két függőleges vonallal, imígyen: Eleve megrontjuk a gyermek zsenge fel-fogását avval, hogy előtte plasztikus tárgyakat oly észszerületlenül ábrázolunk. Itt kiemelendő még, hogy: a szemléletileg helyesen támadt képzeteket ily észszerületlen rajzokkal csak meghazudtoljuk és a mit az első órán építettünk, a másik órán halomra döntjük. Különben is az elemi iskolában nincs még helye a plasztikus ábrázolásnak; jóval későbbi feladat az.

A népiskolában a rajz tanításának célja nem más, mint az elemi ismeretek megszerzése: a rajzeszközök használásának módja, egyenes és görbe vonalak és az ezekből képezett legegyszerűbb alakok megrajzolása, ezzel a kéz ügyességének fejlesztése, s így előkészítés a rajznak a szak- és középiskolában való folytatásához.

A rajz elemi oktatása a népiskola I. osztályában kezdődhetik annál is inkább, mert a rajzolás technikája szorosán véve szintén írás. Épen azért, mivel az elemi rajzoktatás az írás oktatásához hasonlít, valamint az írásoktatásánál segítségül vesszük a vonalzott lapot, úgy az elemi rajz oktatásánál is bizonyos segítő beosztáshoz kell alkalmazkodnunk, de azért mindenkor tiszta rajzpapírost kell használnunk. Így például a szabadkézi rajzolásnál kiindulásul használhatjuk a szabad szemmel beosztott papírlap szélét; eme felosztásnál nyert pontok szerepeljenek a megrajzolandó idom: egyenes vonal, görbe vonal, az ezekből képezett idomok megalkotásánál. A népiskolában kizárólag a táblára való előrajzolás, tehát a tömeges vezetés legyen az oktatás módja.

A rajzoktatás ugyan két különálló részre oszlik: méréstani és szabadkézi rajzra, de azért nem kell a kettőt a népiskolában egymástól szigoruan elválasztani, e helyett egyidőben, midőn a szabadkézi rajzot tanítjuk, folyton figyelembe kell vennünk a méréstani alapvető ismereteket.

Az első lap megrajzolása előtt szemléleti uton értessük meg a pont, egyenes- és görbe vonal fogalmát.

A sorrend, melyben tovább kell haladnunk, a következő: derékszögű háromszög-vonalzóval, körzővel rajzoltatjuk az első három lapot, még pedig:

Az első lapon mindenesetre függőleges, vízszintes és ferde vonalakat rajzoltatunk. Ez a lap szolgáljon anyagul a függőleges, vízszintes és ferde egyenes megértéséhez, szintén szemléleti uton adandó magyarázattal;

a második lapon újból függőleges, vízszintes és ferde vonalakat rajzoltatunk, de olyan viszonyban, hogy azok különféle szögek alatt szel-

jék egymást, avagy egyenlőközűek legyenek. Ez a lap szolgáljon anyagul a hegyes, derék, tompa, egyenes és domború szög megértéséhez, valamint az egyenlőközű vonalak magyarázatához, szemléleti szerkesztéssel kísérve ;

a harmadik lapon már úgy kell egyenes vonalakat rajzoltatni, hogy azok zárt idomot adjanak : háromszöget, négyszöget és ötszöget. Ez a lap szolgál a három-, négy- és ötszögek megmagyarázására.

Ily értelemben az egyenes vonal összeadása, kivonása, sokszorozása és az egyenes vonal számmal való osztása tanítandó meg, mihez még a körvonal megértése járulhat, s ezzel a síkméréstan alapvető fogalmai épen elegendők az elemi szabadkézi rajzoktatáshoz.

Itt aztán megértethetjük a még zsenge felfogású gyermekkel is a merev méréstani vonal és a szabadkézi lendületes vonal közti különbséget, a táblára egyenes- és görbe vonalzóval rajzolt és szabadkézzel ábrázolt egyenes és görbe vonal közt. Néha épen túlzásba csap a szabadkézi (figurális) vonal mozgó elevensége, mert az egyenes vonalat is felette mozgékonyrak fogja rajzolni azáltal, hogy az első is bizony csak görbe lesz.

A következő lapokon szintén csak egyenes vonalokból szerkesztett alakok rajzolandók, azonban már csak szabadkézzel, de az izlés érdekében stilusszerű, vízszintes és ferde vonalokból megszerkesztett egyszerűbb alakok. A görbe vonalokból szerkesztett könnyebb alakoknak a díszítő művészet legegyszerűbb elemeiből kell megalkotva lenniök.

Az így összefoglalt, vázlatosan jelzett elemi rajz menete a tanításnak csak fogalmát adhatja, s kivitel módozata azonban már a rajzlapok elkészítésére nézve is kíván utasítást.

Az egységes középiskolának feladata lesz, hogy az onnan kikerülő ifjak, ha az életbe kilépnek : esetleg már mint kenyérkeresők is (p. o. vasúti-, postai- és távirói magasabb hivatalnokok) dolgozhassanak, de főleg, hogy tanulmányaikat felsőbb iskolákban folytathassák. Ehhez a röviden jelzett feladathoz mértén a rajznak is, mint az általános műveltséget kiegészítő művészeti tárgynak is, el kell foglalnia őt megillető helyét. Különösen pedig fontos a rajz alapos ismerete azokra nézve, a kik a műegyetemre, rajztanárképző-intézetre, avagy épen képzőművészeti pályára lépnek.

Legyen az egységes középiskolában a rajz ama művészeti tárgy, mely az ifjuban az *alkotó* és *alakító* tehetséget fejleszti. Az észszerű rajzolás által ismerje meg az egyes, a történet szinpadáról letúnt nemzetek stílusait, melyek a formai szép megalkotásával az egyénben a gyönyör érzetét, a nemesebb élvezet mindenkor nemesítő hatását keltik. Az ily szellemi összeköttetés nemzeti egyéniségünknek erősbulését eredményezi. Ismerje meg a középiskolai ifju, hogy az ipar terményei, ha a

művészet szellemétől áthatott alkotásokká lesznek, többé nem kizárólag gyakorlati értékűek, hanem egyuttal mint szép tárgyak gyönyörködtetőkké lesznek.

Vigyük be a rajz oktatásával az egységes középiskolába a képzőművészetek iránt való lelkesedést és értessük meg az ifjakkal, mennyire mesterei ezek a jobb ízlés fejlesztésének. Gyakorlatból tudja meg az ifju, mennyire hozzájárult az észszerű rajz tanulása, a művészeti érzék ez egyedüli gyakorlati művelője által összes szellemi képességei kiműveléséhez. Ezzel megszüntetjük a nevelésben az eddigi hézagosságot, mert a mostani nagy közömbösség érdeklődéssé lesz, ha észszerű rajzoktatással neveltük az ifjuban az észrevevést, figyelmet, emlékezetet, ítéletet, feltalálást, az összehasonlítani tudó képességet és végül a jobb ízlést. Ez az intelligens elem, mely szélesebb körű ismeretekkel lesz felfegyverkezve, mindig lelkesülni fog a képzőművészetekért, mert az észszerű rajz tanításával arra neveltük, hogy a szépet érezni és érteni tudja. Ily közönség aztán, ha művészeti kiállításokat látogat, azt nem divatos szeszélyből fogja tenni, az ily közönség, ha vagyona is van, azt mindenestre meg fogja osztani a művészszel, megvásárolva annak műalkotásait, hogy vele nemesebb lelki élvezetet szerezzen.

Vigasztaló és a szebb, derültebb jövő iránt reményeket fakaszt az a tudat, hogy iskolai nevelésünk újabb iránya, mely az észszerű rajz tanítását az egységes középiskolában a kötelező tárgyak sorába emeli, egy emberöltő alatt már meg fogja teremteni azt a közönséget, melyre a virágzó nemzeti képzőművészetnek szüksége van.

Lássuk most a rajz anyagát osztályonként tervszerűen csoportosítva.

A rajz anyagának beosztásánál okvetetlenül tekintettel kell lenni ama körülményre, hogy a méréstani rajz anyaga soha túl ne szárnyalja a szabadkézi rajz anyagát. A szabadkézi rajzé mindenkor az elsőség, mert míg a méréstani rajz felsősége benitólólag hat az ifju lelkére, addig a szabadkézi rajz nagyobb mértékű szereplése az ifjuban a felszabaduló lélek kedvét éleszti fel s az egyénnek a rajzhoz való hajlamot épen lelke szabadsága adja meg.

Az alakító és alkotó képesség, a szabadabb felfogás hiánya miatt, könnyebben hajló és gördülő vonalak nélkül, a merev méréstani formák kizárólagos másolásával csak egy irányban sinylődik. Csak a szabadkézi rajzolás hidalhatja át eme szigorú, szögletes, nagyon is kimért merev határokat; csak ez serkentheti az ifju lelket tevékenységre. A rajzoló méréstanra nagy szükség van ugyan, de bármi legyen az, akár rajzoló méréstan is, ha csinján nem bánunk vele: visszahatást szül. A rajzoló méréstannak a szabadkézi rajzolás nélkül való tanítása meggyűlölteti a kissé szabadban szárnyaló ifju lélekkel a tárgyat, míg módjával kedvet éleszt és öntevékenységre sarkal.

A szabadkézi rajzolásnak mindig nyomon kell követnie a mérés-tani rajzolást. Az első lánczszem a következővel oly szoros összefüggésben van, hogy ha abból csak egy szemet kivesszünk, a láncz megszűnik összefüggő egész lenni. Ugy kell a szabadkézi rajzolásnak is a rajzoló méréstant, később a vetítéstant, árnyékolástant és látszattant követnie.

Az elemi iskolában vázlatosan jelzett rajzoktatás menetét alapul véve, az alábbiakban az egységes középiskola nyolcz osztályában követendő sorrendet igyekszem megállapítani.

Várdai Szilárd tanárnak a rajzoktatáshoz szükséges fali-mintái, melyeket szövegkönyv kísér, a rajztanárnak, valamint a növendéknek is nagyot könnyítettek a helyzetén. E mű 90 darab mintagyűjteménye, mely egyszerű ékítményes idomok, görög, arab-mór, középkori és renaissance ékítmény-elemek és szalagdíszeket, stilus szerint osztályozva foglal magában az egységes középiskola öt osztálya részére, bőséges anyagot szolgáltat a szakembernek.

Az egységes középiskola. négy osztályának a szabadkézi rajzolásból az egy síkban szerkesztett ékítményes alakzatok stilusszerű formáinak megismertetése és az így megismert elemekből az önálló tervezetek összeállítása lehet az alakító és alkotó képesség fejlesztésének eszköze.

Hogy miért nem lehet előbb, mint esetleg az ötödik osztályban áttérni a plasztikus minták, avagy síklapon ábrázolt plasztikus fejek rajzolására, annak egyszerű oka az, mert a zsenge ifjui elme a bonyolalmas előismereteket kívánó minta (élőalak után rajzolt fej, kéz, láb, avagy futó ló stb.) ábrázolását nem érti meg, míg megelőzőleg az egy síkban szerkesztett ékítményes alakzatok stilusszerű formáiról sincs fogalma. Előbb az elemi mérés-tan-, árnyékolás-tan- és látszattan törvényeinek legnélkülözhetlenebb előismereteivel kell birnia az ifjunak, hogy természet után az ékítményes formákat, építészeti tagozatokat, a síklapon ábrázolt figurális fejeket, kezet avagy lábat okosan le tudja rajzolni.

Az egy síkban ábrázolt diszítési elemek rajzolása és ezekből előállított tervezések (négyzet, kör, téglány kitöltések) megszerkesztésekor a tanár magyarázza meg növendékeinek, hol fordulnak elő az általuk megrajzolt diszítési elemek: épületeken, edényeken, szöveteken bera-kott famunkákon stb. a hol annak tagozata különben mint üres sáv (szalag), puszta felület szerepelne, míg ez elemi formákkal ékítve tetszetősebb, ízlésesebb, mert szebb.

A tömeges oktatás a mennyire csak lehetséges, legalább a három osztályon keresztül gyakorlandó, ha a gyöngébbek, a kevésbé tehetséges növendékek nagyobb számmal lennének, mert ezeknek jobb a tömeges oktatás, minthogy a tanár mintarajzolását követve könnyebben boldogulnak.

A mi a sík- és térméréstani rajz tananyagát illeti, az az egységes középiskolában az első három osztályban lenne befejezendő, míg a negyedik osztályban a vetítés- és árnyékolástanból a legrövidebbre összefoglalva a növendékek előtt a pont, vonal ábrázolását a két síkon kellene bemutatni, a vonal forogtatásával, valamint a sík és méréstani testek (hasáb, gúla, henger és kúp) ábrázolásával 45° világító sugár mellett árnyékszerkesztésüket tárgyalni.

Az egységes középiskola V. osztályára kerülne a szemléltető lát-szattan tanítása, a mely tárgynak begyakorlása végett méréstani teste-
ket rajzoltatunk természet után, melyeken az árnyékokat vízfestékekkel jelezzük. Ugyancsak ezen osztályban veheti kezdetét a plasztikus ékít-mény rajzolása, mely a VI. osztályban folytatódna.

A VII. osztályban a szemléltető lát-szattant a műépítési stílus-tannal mintegy folytatjuk s különféle stílusokhoz tartozó oszlopfejeket és elemi műépítészeti tagozatokat rajzoltatunk távlatilag.

A VI. és VII. osztályban ismerkednek meg újból a görög és római szögletes és görbe vonalakkal összeállított szalagdíszekkel és egyéb renaissancebeli elemekkel, de már mint domboru formákkal. Ekkor már az ifjuság könnyebben megérti a művészet nyilvánulását, mint műépítést, vagy mint művészi ipart, mert látja, hogy ugyanazon forma, melyet eddig egy síkban rajzolt, most mint domboru forma jelenik meg, mely magassággal, szélességgel és vastagsággal bír. Már most beleoltogathatjuk az ifju vérebe a művészet szeretetét, meg lehet vele értetni, hogy a tudomány és művészet egymagában ugyan emelheti a műveltséget, de valódi gyakorlati értéke csak úgy lesz, ha az ipar alkotásait is e két tényező közrehatásával valósítja meg; így lesz az iparból művészi ipar, mely a mellett, hogy napi szükségleteinket kielégíti, még gyönyörködtet is. Hogy csak úgy alkothatunk öntudatosan, izléssel; munkánknak csak akkor lesz általános erkölcsi és anyagi haszna, ha azt valami magasabb cél elérésének tudata vezérli.

A VIII. osztályban, mielőtt a síklapról az emberi fej, kéz, láb rajzolását, a vagy egyesekkel a gipsz után való fejrészre áttérnénk, a figurálisból: a sodronyból készült emberi fej vázát rajzoltatjuk természet után, miáltal a növendék megtanulja az azon jelzett fősíkokat és méreteket, mielőtt tényleg a fejrészre fogna.

Korunk szükségét érzi annak, hogy ha bár ifjainkat az alsó- valamint a magasabb hivatalnoki és tudományos pályára neveljük, hogy egyuttal *nagyobb arányban a gyakorlati pályára is* (kereskedő, iparos, kézműves, gazdász) *előkészítsük*, megadva az ifjainak az elméleti oktatás által a kellő intelligenciát, hogy így a társadalom vezérlő elemévé válják.

Ez azonban a feladat első része; a második rész, mely több irány-

ban megoldásra vár: az intelligens, elméletileg képzett egyént gyakorlati ismeretekkel is felfegyverezni, hogy így kilépve az életbe, szerzett ismeretei alapján, mint szakember kenyérkeresővé, adót fizetni tudó polgárrá legyen.

Nem akarok e dolgot szűk keretében a polgári iskolának e téren való céljáról és eszközeiről is beszélni; erről más alkalommal. Itt csak annyiban érintem a kérdést, hogy ha a reformálandó polgáriskola, oly gyakorlati életpályára készít elő, a melyen a rajz mint főtárgy szerepel, mi legyen akkor a követendő eljárás?

Az asztalos, lakatos stb. ipari foglalkozással kapcsolatos polgári szakiskolákban minden többi tárgy mellett a fősúly mindenesetre a rajzra lenne fordítandó, mert az ily ipari foglalkozás körében, mint az izlés gyakorlati nevelőjével, a rajzzal kell legtöbbet foglalkozni.

Az új polgári iskola alsó négy osztályában nem lenne úgyszólván semmi eltérés a szabaddézi rajzot illetőleg az egységes középiskola alsó négy osztályától, mert mindkét helyen az elemi rajzoktatásról, alapvetésről van szó. A sík- és térmerészrajzot illetőleg folyton tekintettel kellene lenni ama szerkesztésekre és gyakorlati feladatokra, melyek az ipari rajznál, terület és köbtartalom számításainál, mint nélkülözhetetlen segédeszközök megkönnyebbítik az eljárást.

Az ipari foglalkozással kapcsolatos polgári iskola V., VI. és esetleg VII. osztályában, a mennyire csak lehetne, gyakorlati irányzattal fel kellene venni a vetítés- és árnyékolástant, számosabb példával, illetve rajzlapok készítésével a szemléltető látszattant, az egy síkban ábrázolható tervezést és a plasztikus minták után rajzolando ékítményes rajzot és az így megtanult ékítményes motívumokból újabb tervezetek megszerkesztését.

Itt, az ipari foglalkozással kapcsolatos polgári iskolában mennél nagyobb befolyást kell engedni a rajznak, mint művészeti tárgynak, hogy a művészi érzék áthassa az ipari alkotásokat.

Hátra van még, hogy az új polgári iskolára vonatkozólag egy-két fontos dolgot ide jegyezzek. Tekintettel kell lenni a helyre, a hol az iskola működik, hogy vidékének fogyasztó közönsége mely iparterményeket szerez be nagyobb mennyiségben, mert nagy nyereség lenne a közönség szükségleteit az eddigi idegen helyett hazai készítményekkel pótolni.

Azon kell lennünk, hogy ha ama vidéken, melynek középpontja a helység, a multban virágozott már valami gazdasági ág (p. o. fonóipar), oda irányuljon tevékenységünk, hogy a már letűnt gazdasági ágat, avagy még a korosabbak emlékében élő, vagy tán még általuk gyakorolt ipari foglalkozást az iskola újra feltámassza.

Ez is egyik megfontolandó ajánlat — Kármán Mór szavai sze-

rint —: «Elvben ki kellene mondani, hogy a hol polgári iskola még nincs, ott nem szabad gymnasiumot (tehát egységes középiskolát sem) állítani».

A mi pedig az egységes középiskolára, valamint a polgári iskolára igen üdvös lenne, az az, hogy: csoportosítani kellene a rajzot, írást, éneket és tornát olyan értelemben, hogy délelőtt (8—11 óráig) lennének az elméleti tárgyak, míg délután (2—5 óráig) a fentjelzett művészeti tárgyak és a torna. A szabadkézi rajzra nézve az is nagyon kívánatos lenne, ha megszakítás nélkül osztatnék be két-két órára. Ezt kívánja különösen a rajzolással járó festés, mert festéket keverni, a festést megszáradni hagyni, valamint mindenkinél minden órában javítani, utasítást adni egy óra alatt nem lehet.

Az egységes középiskola magasabb hivatalnoki pályára és egyetemre, a polgári iskola pedig a gyakorlati, iparos, kereskedő, gazdasz és alsó hivatalnoki pályára készítse elő a tanulókat. A rajz pedig e keretben foglaljon helyet az általános műveltség szempontjából, de az új polgári szakiskolában az ipari pályára való tekintettel épen fősúly fektetendő rá, hogy így az iparos izlése megneemesedjék, s az iparból —
MŰVÉSZI IPAR LEGYEN.

SNIKÓ JÓZSEF.

VÁLASZ LENGYEL SÁNDOR ÚR ÉSZREVÉTELEIRE,

«a kereskedelmi szakoktatás reformja» ügyében.

A «Magyar Pædagogiai Társaság» 1892. nov. 19-én tartott felolvasó ülésének lefolyása — az előttem fekvő jelentés szerint — eléggé igazolta álláspontom helyességét és elégtételül szolgál, hogy az ottan fölszólalt kiváló tanférfiak nagyobbreszt osztoztak nézetemben. Jelen válasz célja egyedül az, hogy L. S. úr egyik-másik tévedését földerítvén, ezzel is némileg hozzájáruljak a szakoktatás vitás kérdésének tisztázásához, de különösen, nehogy vitánk — a mint azt a felolvasó-ülésen hangoztatták — csakugyan kanapéprocessusnak vagy a polgári és kereskedelmi iskolák béka-egér harczának lássék. Kitérek tehát azon kísértés elől, hogy L. úrnak apró csipkedéseire és előkelő gúnyolódására válaszoljak, mert nem hivatásom, hogy bármely iskola védője gyanánt szerepeljek, fölszólalásomban sem valamely iskolafaj iránti rokonszeny, vagy másik iránti ellenszeny vezetett, hanem mint a szakoktatás igénytelen munkása, tíz évi tapasztalataimra támaszkodva, tisztán a szakoktatás ügyét szem előtt tartva mondtam el nézeteimet. És itt rejlik épen az elvi különbség közöttem és L. úr között. Én a szakoktatás kérdéseit önmagában véve, függetlenül és tekintet nélkül bármely iskolafajra